

"חסורי מחסרא והכי קתני"

יש סוגיות בהן הגמרא מצביעה על קושי בהבנת דברי התנאים או האמוראים כלשונם.

לפעמים הלשון עצמה קשה, לפעמים יש בהם סתירה למימרות אחרות של אותו תנא או אמורא וכד'.

הגמרא מתרצת לעיתים קשיים אלה בדרך של שינוי הלשון של אותה משנה או אותה מימרא, או בהוספת מילים על ידי "חסורי מחסרא והכי קתני"¹.

ראשית, עלינו להבין את דבריהם על פי ה'תיקון' שעושה הגמרא. לאחר מכן, עלינו לנסות, בענוה, לחזור ללשון המימרא המקורית של התנאים או האמוראים, ולהבין כיצד ההבנה המובאת בגמרא רמוזה כבר בלשון המקורית, ומדוע נאמרה דוקא בלשון זו ולא באופן שיהיה מובן לנו יותר, ללא צורך ב'תיקונים' לשוניים כביכול של הגמרא.

ביאור הכלל:

בסוגיות שונות, הגמרא מציגה קושי בהבנת משניות מסויימות, או מימרות של תנא או אמורא.

דוגמאות רבות לכך בחז"ל, ונביא אחת מהן. אומרת המשנה במסכת סוכה²:

מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין
ובית הלל מכשירין...

הגמרא³ מתקשה בהבנת לשון המשנה. מצד אחד, המשנה פותחת בלשון "מי שהיה", ומשמע שמדברת על האדם. כלומר, מחלוקת בית שמאי ובית הלל עוסקת במקרה שהסוכה מספיק גדולה להכיל גם את

¹ המקורות המובאים כאן לקמן מדברים בפירוש על "חסורי מחסרא והכי קתני", אך נראה לענ"ד להרחיב את אותו עיקרון גם למקומות בהם נאמר "הכי קאמר", או "לא תימא... אלא אימא", המובאות, כביכול, ל'תיקון' לשון מימרות התנאים או האמוראים. וכן משמע בדברי הרמ"ע מפאנו המובאים לקמן, שמרחיב את הדברים.

² פרק שני משנה ז

³ בפרק ראשון במסכת סוכה, דף ג.

שולחנו, אלא שהאדם ישב באופן זה שהשולחן בתוך הבית. בהבנה זו, אם יהיה מדובר בסוכה קטנה, גם בית הלל יודו לבית שמאי.

מצד שני, הדין נאמר בלשון "פוסלין" ו"מכשירין", ומשמע שמתייחס לסוכה עצמה. אם היינו ממשיכים לעסוק באדם היושב בסוכה, הלשון המתאימה לדין היתה צריכה להיות "יצא" ו"לא יצא". לפי הבנה זו, בית הלל חולקים, ומכשירין גם בסוכה קטנה!?

מסקנת הסוגיה :

לעולם בתרתי פליגי פליגי בסוכה קטנה ופליגי בסוכה גדולה **וחסורי מיחסרא והכי קתני** מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית בית שמאי אומרים לא יצא ובית הלל אומרים יצא ושאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו בלבד בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין...

מתרצת הגמרא את המשנה על ידי "**חסורי מיחסרא והכי קתני**". הגמרא מוסיפה מילים בלשון המשנה באופן כזה שמתבאר שבית שמאי ובית הלל חולקים בשני העניינים. הן בסוכה גדולה – מצד **הגברא**, אם גוזרים או לא, והן בסוכה קטנה – מצד **החפצא**, מהו גודל השטח המינימלי של סוכה כשרה.

בשני המקרים מחמירים בית שמאי. הם דורשים שיהיה מקום לשולחן בסוכה, וכן שיימצא בפועל בסוכה. בית הלל, לעומתם, מקילים בשני המיקרים. הם לא מצריכים שהשולחן יהיה בפועל בתוך הסוכה, וגם לא שהסוכה תהיה מספיק גדולה כדי להכיל שולחן.

אופן תירוץ זה של הגמרא, מעורר קושי גדול. כיצד ניתן 'להוסיף מילים' במשנה? וכן, מדוע המשנה לא נכתבה באופן ברור: האם ח"ו יש טעות בכתיבת המשנה?

אם מתחילים לשנות את דברי התנאים והאמוראים בגלל קושיות, לחסר או להוסיף מילים, הרי שהדברים עלולים לאבד מתקפם ומהימנותם!

כך מקשה השל"ה הקדוש⁴:

בכמה מקומות בתלמוד חסורי מיחסרא והכי קתני. ידוע **שהדבר השלם הוא אשר לא יקבל לא תוספות ולא חסרון, ותורתנו היא תמימה, ואם כן איך אומר על המשנה שהיא חסירה**. ומצאתי בספר שארית יוסף שכתב בשם הר"ר מתתיה הצרפתי, שכשאומר הגמרא חסורי מיחסרא,

⁴ ספר השל"ה הקדוש - תורה שבעל פה - (י) כלל למד (ר)

שאינ שם שום חסרון בפועל, כי איך נאמר שהתנא חסר, והאומר שהמשנה חסרה אחד מסמניה חייב...

גם לאחר שברור שאנחנו לא מחסרים או מוסיפים, ושכח זה נמצא רק בידים של חז"ל, עדיין הדבר דורש בירור, כיצד עלינו להתייחס לסוגיות כאלו. ברוך ה', שזכינו בזה לדברי הדרכה מרבותינו, ונביא כאן מדבריהם בעניין זה.

אומר השל"ה⁵:

...אבל ראוי שנאמר שרבי סדר המשנה דרך קצרה, ובאותן תיבות שבמשנה די להבין כוונת התנא והוא לא בא לבונן האבנים, ולעולם אותו חסרון שאומר חסורי מחסרה בכח לשון המשנה עומד רוח אלהים עמה לא חסרה דבר, והחסרון הוא בחיקנו ודעתינו, עד כאן לשונו. ועל זה נאמר כי לא דבר רק הוא מכס, ופירשו רז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) לא דבר רק, ואם הוא רק, הוא מכס. וכדמות זה מצאתי בספר הבטחון של הרמב"ן ז"ל שכתב וזה לשונו, יש פסוקים הרבה שאנו צריכים להוסיף בהן תיבה אחת או שנים כדי להבין פשוטו, ולא מפני חסרון המקרא אלא מפני חסרונו, שאין אנו מבינים לשון קודש אלא בענין שידמה ללשון שאנו שוקעים בו בגלות בעונותינו, עד כאן לשונו:

המשנה כתובה בלשון מדוייקת. החיסרון הוא מצידנו, בבחינת "לא דבר ריק, ואם ריק – הוא מכס". ומביא את הרמב"ן שאומר כן גם ביחס לפסוקים שקשה להבינם ללא תוספת מילים⁶.

ובמקום נוסף בדברי השל"ה כותב כן, הן ביחס ללשון הפסוקים, והן ביחס ללשון המשנה⁷:

גם בכלל מחכימת פתי הוא צריך שתדע כי לא דבר רק, ואם רק הוא מכס. והנה בכל מקום שצריך לפרש סירוס המקרא או מקרא קצר וכיוצא בזה, הכל בערך הבנתנו. אבל לפי האמת, מי שהיה מבין חכמת ורמיזת הלשון באיזה דיקדוקים דקים אז הוא מבין הענין בלי סירוס. ומכח שהדבר רק ממנו, צריכין אנחנו לסרס או להפוך וכיוצא בזה. אבל חכמה גדולה היא נסתרת שהדבר הוא כפשוטו בלא סירוס. וכן אני מאמין אפילו במשניות שאומר בגמרא חסורי מחסרה כו', זהו לפי ערך הבנתנו, אבל רבינו הקדוש חיבר המשניות ברוח הקודש ובמליצות לשון מובחר ועמוק הרמוז בו, ואלו היה מובן אז לא צריכין לחסר, על כן לשון המשנה לא זזה ממקומה. וזהו ענין אין מקרא יוצא מידי

⁵ שם

⁶ מעניין לצ"ן שהרמב"ן תולה חסרונו זה מצד הגלות, וקרבנו ללשונות העמים.

⁷ ספר השל"ה הקדוש - מסכת שבועות - פרק תורה אור (גו)

פשוטו, שכל הדברים הם כפשוטן ממש מי שמבינם, ולא דבר ריק - רק ממנו, וצריכין אנחנו לסרס:

הרמ"ע מפאנו מדייק כן מהלשון עצמה של "חסורי מיחסרא", וכן כותב⁸:

...כגון חסורי מחסרא וה"ק או הכי ס"ד אלא אימא הכי⁹ וכבר בארנו במקום אחר כי לעולם לשון ראשון עיקר והכי דיק אמרם חסורי מחסרא כי חסרון ההבנה גורם שנראת חסרה ואין הדבר כן אלא מאי חסורי מחסרא וה"ק ר"ת חמו"ק פי' מלשון חמוקי ירכיך בסוד תנאים שרמיזותיהם מחייבות הנסחא הראשונה ובכלל דבריה דברי הנסחא הב' שהכל אמת ודי בזה כאן.

בלשון "חסורי מיחסרא" יש לכאורה כפילות! מבאר הרמ"ע מפאנו, החיסרון שלנו גורם לכך שהמשנה נראית חסירה, וזו הלשון "חסורי מיחסרא". אך אין הדבר כן מצד המשנה עצמה ח"ו.

וכתב בדבריו – "רמיזותיהם מחייבות הנסחא הראשונה, ובכלל דבריה הנסחא הב' שהכל אמת".

חכמים השתמשו בלשונם לא משום שלא חשבו שניתן לטעות ולהבין אחרת ח"ו, אלא משום שרצו לרמוז עניין מסויים בדבריהם, ומכל מקום, באופן בו אמרו את הדברים, כלולה כבר ההבנה שבנוסחה השניה, שכביכול 'ברורה' יותר.

ובכיוון זה מובא גם בדברי ר' חיים ויטאל¹⁰, תלמיד האר"י הקדוש:

גם כל הקושיות שבתלמוד הנאמר עליהם תניא וה"ק חסורי מחסרא והכי קתני ותיק"ו כל אלו נראים בעינינו מעקשים יחזרו למישור ויראו איך הוכרח הלשון להאמר בלשון הזה החסר והמעוקש לסבת רמזי התורה הנסתרים ונרמזים בו.

מהרח"ו כותב שגם בזה "מעקשים יחזרו למישור"¹¹, והקב"ה יאיר עינינו להבין מדוע נאמרה המשנה דוקא בלשון זו, ומה רמזי התורה הנסתרים ונרמזים בה.

העולה מכלל הדברים, שלעולם דברי התנאים והאמוראים הינם שלמים ומדוייקים. כל החסרון נובע רק מקוצר הבנתנו. הגמרא משנה, כביכול, את המימרא המקורית – כך

⁸ הרמ"ע מפאנו מאמר מאה קשיטה סימן ז

⁹ כאן אנו רואים שהרמ"ע מפאנו מרחיב יסוד זה לביטויים נוספים המובאים בגמרא כמו "הכי ס"ד", "אלא אימא הכי" וכד'.

¹⁰ בהקדמתו לשער ההקדמות.

¹¹ על פי הפסוק בישעיה (מב, טז) – "והולקתי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ בְּנֵיבוֹת לֹא יָדְעוּ אֲדָרְכִים אֲשֵׁים מִחֶשֶׁךְ לַפְּנִיָּהם לְאֹר וּמַעֲקֻשִׁים לְמִישׁוֹר אֲלֵה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים:

שתוכל להכנס לכלי ההבנה המצומצים שלנו, ולא מתוך כוונה לומר שיש טעות בדברים או שהמשנה חסרה ח"ו.
הנוסח המקורי כבר כולל בתוכו גם את המשמעות המובנת יותר שבנוסח 'המתוקן'.

נראה שלאחר שאנו מבינים את דברי הגמרא כפי שהם, עלינו לנסות בענווה גדולה לחזור למימרא המקורית של התנאים או האמוראים, ולהבין כיצד כבר בהם רמוזים דברי הגמרא המובאים בהמשך, מדוע זוהי הדרך המדויקת ביותר לומר את הדברים, ואולי לנסות לזכות להבין מעט מ"רמזי התורה הנסתרים ונרמזים בה".

השיעורים הקשורים לכלל זה:

- ברכות כז. – זמן פלג המנחה – עמ' 63
- שבת יד. – האוחז ספר תורה ערום – עמ' 103
- ר"ה לב. – סדר "מלכויות זכרונות ושופרות" – עמ' 164
- סוכה דף ג. – "ראשו רובו ושולחנו" בסוכה – עמ' 193
- מגילה ב. – ימי קריאת המגילה – עמ' 267
- מגילה יט. – "בן עיר ובן כרך" – עמ' 293
- כתובות דף ט. – "עסקי קינוי וסתירה" – עמ' 321
- קידושין ו. – "הרי את חרופתי" – עמ' 370
- סנהדרין י: – "עיבור החודש בשלשה" – עמ' 448
- מכות ב. – "כיצד העדים נעשים זוממין?" – עמ' 479